

Bilder av den bildlöse

Av Jan Arvid Hellström

"Han höll ut, därför att han liksom såg den Osynlige" (Hebr 11:27)

REFLEXIONER KRING GUDSTRO, GUDSBILD OCH VERKLIGHET

1.

Bilder, bilder, bilder...

Egentligen är det bilder alltsammans: vad vi säger, vad vi gör, våra sätt att uttrycka och formulera oss. Bilder och analogier för en verklighet som vi inte kan greppa eller formulera.

"Ett försök att uttrycka det absolut uttryckslösa", sa Dan Andersson om sin dikt "Omkring tiggarn från Luossa"; en dikt som i märkliga, suggestiva bilder vill fånga in verkligheten Bakom - Bortom blommorna och sången.

Likadant förhåller det sig med vår kristna liturgi, med våra trosutsagor och predikningar, med våra dogmatiska formuleringar, våra psalmer, dikter, ikoner och målningar: allt är försök att nå Det Ouppnådda och att uttrycka Det Absolut Uttryckslösa.

2.

Redan detta är paradoxalt: att skriva böcker eller artiklar om bilder. Motsägelsefullt och fyllt av paradoxer, på flera olika nivåer.

För det första: eftersom Bilden *är*, i sig! Det betyder: när man diskuterar, analyserar och beskriver bilden (utsagan, riten), lägger man till subjektiva komponenter och tolkningsled som inte utan vidare finns i utgångsläget, originalet.

För det andra: därför att redan Bilden i sig är en tolkning av en annan, bakomliggande verklighet. När man återger, beskriver eller analyserar Bilden, förflyttar man sig ytterligare ett, två, tre eller flera led från den verklighet som den vill uttrycka. Och som man själv ytterst vill få kontakt med.

Denna enkla sanning gäller både förkunnelse, gudstjänst - och religionsvetenskaplig forskning.

Att skriva en vetenskaplig, populärvetenskaplig eller teologisk essä om Bilder är alltså i sig en omöjlighet. Med denna glada vetskap får vi ge oss i kast med det omöjliga!

3.

Jag vet inte hur många timmar, dagar eller veckor jag som barn satt av i Öckerö gamla kyrka. Men många var det.

Under långa predikningar och ljusa helgsmålsböner fick jag otaliga möjligheter att studera kyrkans målningar - "de fattigas Bibel". Längst fram fanns *himlingen*.

I många kyrkor hämtar takmålningarna i koret sitt motiv från himlen. Där residerar Gud Fader i centrum, patriarkalisk och långskäggig. Där virvlar gudomliga och himmelska gestalter runt i rymderna, med eller utan vingar. Lockiga små änglar vilar ut på sina molntussar och fullbordar så den himmelska härligheten. Från *himlingen* går vandringen vidare, västerut mot kyrkans läktare. Mitt i kyrkan finns den jordiska vardagen, där Guds Son vandrar kring i Jesu gestalt.

Och så över läktaren: helvetet. Alla Gehennas lågor välver sig över den arme organisten vid hans orgelverk. Djävulen plockar fram den ena fördömda människokroppen efter den andra ur de fasansfulla lågorna, gnager på deras ben och plågar dem på alla upptränkliga sätt. Tala om sadomasochism!

Från kyrkbänken har man utsikt över hela registret.

Jean Lilliedahl hette Mästaren. Han som på 1700-talet målade Gud på kyrkans tak.

Mäster Lilliedahl var Öckerös Michelangelo. Men han var inte lika vanvördig, för Gud har massor av kläder på sig, mantlar av alla de slag. I Sixtinska kapellet far han runt i rymderna med ändan bar.

4.

När Paulus för snart 2000 år sedan kom på besök till Aten, fann han sig omgiven av gudabilder. Bilder av Zeus, Pallas Athene och alla de andra gudomligheterna, på och kring berget Akropolis. När han sedan talade till atenarna, utgick han från sin vandring bland grekiska altaren och gu-

dabilder. Men han hade också anat att det fanns folk i Aten som hade klart för sig att Gud inte kunde fångas in av konstverk, bilder och beskrivningar. Därför hade de rest ett altare åt *Den Bildlöse*: "Åt en okänd Gud".

Med den inskriften inledde Paulus sitt berömda tal i centrum av Antikens Aten. Det var Den Okände han hade kommit för att berätta om, Den Bildlöse: "När vi har vårt ursprung i Gud", säger han, "då får vi inte föreställa oss det gudomliga som något av guld eller silver eller sten. Som något en människa har format efter sina idéer och med sin konstfärdighet".

Det är *Gud* som har skapat människan, det är hans budskap. Inte människan som har skapat Gud. Med hjälp av sina bilder, händernas eller tankens.

5.

Från barndomen bär många med sig en patriarkalisk gudsbild ut i livet. Som barn tänkte vi oss Gud som en gammal man, med långt, vitt skägg, svävande runt uppe i sin himling. Själv minns jag hur jag gick runt i prästgårdsträdgården på Öckerö och med förundran betraktade den blå atmosfären! För mig var den himlens golv: tänk, att det ändå var så nära upp till Gud! Tänk att han vandrade runt och trampade på himlagolvet där uppe!

Även om vi som vuxna begriper att det där inte kan vara riktigt, har vi ändå svårt att tänka om. På något sätt dröjer sig barndomens mänskliga och patriarkaliske Gud omedvetet kvar i vårt medvetande.

Som hos Gagarin, den förste ryske kosmonauten. När han kom tillbaka efter sina äventyr i rymderna, kunde han med stolthet rapportera att någon Gud hade han då rakt inte kommit i kontakt med.

Gud Fader var mogen för avskrivning. Han fanns i varje fall inte i den del av rymden som Gagarin hade utforskat.

6.

Det brukar dröja innan man *på allvar* blir medveten om att Gud inte ser ut och uppför sig som vi trodde när vi var små. Det tar tid för de flesta. Många upptäcker det aldrig.

I slutet av 60-talet drev man i Svenska kyrkan den sensationella pedagogiken, att barn inte kan tänka i abstraktioner. Därför får heller inte undervisningen vara abstrakt; logiskt och genialt! Först senare, vid 11-12-årsåldern, upp mot tonåren, när man börjar kunna tänka i abstraktioner, får man snygga till sin pedagogik. Då ska ungarna kunna skilja mellan bild och verklighet.

Dessa goldmanska tankar var alltså revolutionerande i den kyrkliga barn- och konfirmandpedagogiken för ett kvartsekel sedan. Idag är de så självklara så att de inte behöver påpekas.

Utom när det gäller gudstjänsten och predikan, liturgin och homiletiken, som fortfarande ligger på en förunderligt hög abstraktionsnivå.

Mest, kanske, för att vi saknar målgruppsanalys när vi firar gudstjänst. Därför lägger vi oss, språkligt, bildligt och innehållsmässigt, för högt för dem som har svårt för abstraktioner. Och på tok för lågt för de många intellektuella. Resultatet blir en fixering vid ordval och "så ska det vara"-riter i stället för vid substansen i vad som sker och sägs. Ibland upplever vi alla att något fundamentalt är fel med våra huvudgudstjänster. Själv tror jag att något av problemet ligger ungefär i detta: att vi inte är medvetna om till vem vi vänder oss.

Det är därför som gudstjänster för riktade målgrupper fungerar, musikgudstjänster, gammalkyrkliga predikogudstjänster eller liturgiska fyrverkerier som i Sankt Ansgar, Två Systrar eller Döderhult. Men det är därför "vanliga" obestämbara gudstjänster har så svårt att nå fram.

För nog är problemet mera komplicerat än vi anade när vi vid 60-talets slut tog åt oss de nya pedagogiska landvinningarna.

7.

Ser man det intellektuellt är upptäckten att Gud inte är en människa föga sensationell. Men den har ändå svårt att slå igenom på djupet, på *det existentiella planet*. Den gud man tror på (eller tar avstånd från) är trots allt *den bild av Gud* som man har gjort sig.

Innan jag själv började fatta vad det hela egentligen rörde sig om hade jag hunnit doktorera och bli docent i teologi. Enligt skolpsykologin hade jag då kunnat tänka i abstraktioner i ett tjugotal år. Teolog hade jag varit i nästan tio.

Det känns genant att behöva säga det, men den som förmedlade upplevelsen om *gudsbilden på djupet* var varken präst eller fackteolog. Det var en diktare: Dan Andersson. Själv hade han ett halvsekel tidigare gått igenom samma process. Han hade upptäckt att den intellektuella distinktionen mellan gudsbild och gudsverklighet inte får någon egentlig betydelse förrän man har tillägnat sig den med känslan och varelsen, med hela existensen. Alldeles för många av oss sitter fast i en gudsbild som är vår egen projektion; fast vi inte är medvetna om det på riktigt, hur många år vi än har kunnat tänka i abstraktioner.

Jag tänker på berättelsen i jesuitprästen Anthony de Mellos underbara bok "Lyssna till fågelns sång" (Åsaks förlag):

Det var en gång en helig man som hade fått gåvan att tala binas språk. Han vände sig till ett bi som gav intryck av att vara mycket lärt och frågade:

Hur ser den Allsmåktige ut? Är han lik ett bi?

Det lärda biet svarade:

Den Allsmåktige? Naturligtvis inte. Du förstår: vi bin har bara en gadd, men den Allsmåktige har två.

När det lärda biet tillfrågades om hur det skulle bli i himlen, svarade det med övertygelse:

Där kommer vi att vara lika honom och ha två gaddar, fast mindre än hans.

(ur Anthony de Mello, "Lyssna till fågelns sång", Åsak 1989)

Alldeles för många har tagit avstånd från Gud och kristen tro för att de har rört ihop en obeskrivlig gudomlig verklighet med sina egna bilder av den.

8.

Sammanblandningen mellan bild och verklighet är ödesdiger för både de troende och för dem som kallar sig icke-kristna. Många människor med sk trosproblem brottas i själva verket, mindre med tron, men mera med de fromma bilderna. Fromma gamlingar som knappt har gjort en fluga förnär går kring med en helvetesångest som bottnar i den bild av helvetet som de har fått i sig genom målningarna, folktron och Dantes medeltida bok "Divina Comedia". Jag undrar hur många Öckeröbor som har skrämts till förtvivlan av Mäster Lilliedahls helvetsbilder över orgelläktaren...

Andra menar sig ha lämnat både gudstron och kyrkan. Men i själva verket är det *sina egna bilder* som de har tagit avstånd från: de bilder av Gud och av den kristna tron som de har burit med sig genom åren och som efter hand tett sig mer och mer orimliga. Sammanblandningen av bild och verklighet är ett stort teologiskt och pastoralt problem.

9.

Att frågan om bild och verklighet är ett så svårt pastoralt problem ledde till att jag tog upp den till diskussion (åtminstone antydningvis) i mitt herdebrev till Växjö stift ("Bilder", Libris förlag, 1992).

När recensionerna började strömma in framgick det att några teologer ansåg att detta med bilderna var så självklart, att det var märkligt att det alls behövde diskuteras. Andra (som Per Beskow i Signum) hade en nästintill motsatt uppfattning: diskussionen i herdebrevet framstod för honom som exempel på ett "paradigmskifte" inom Svenska kyrkan och den lutherska teologin. Det hela var, enligt Beskow, en farlig balansgång i trons utmarker mot New Age och religiös flummighet.

För andra recensenter och många brevskrivare var problemen däremot viktiga. Särskilt tycks diskussionen om vad Hans Åkerberg kallar för "den affektiva antropomorfismen" ha blivit något av en aha-upplevelse. Det som avses med detta är alltså den "mentala", "sjäsliga" sidan av gudsbilden: detta att vi faktiskt förstår att Gud inte till det yttre ser ut som en människa - men att vi ändå mer eller mindre omedvetet tycks förutsätta, att han har en människas mentalitet och egenskaper ("vred", "god" etc). Många vuxna kristna hade helt enkelt inte reflekterat över att också detta kunde vara en mänsklig bild av Gud - låt vara på det psykiska planet.

10.

I själva verket är det naturligtvis föga sensationellt att vi inom den kristna tron använder oss av bilder och bildspråk. Det är en självklarhet och en nödvändighet. Gud bor i ett ljus dit ingen kan gå: därför är det också nödvändigt att nalkas honom med bildens hjälp. Bilder och analogier från vår mänskliga erfarenhet är det enda vi har att ta till.

Så länge människan har ägt förmågan att reflektera, har hon försökt formulera och framställa Det Gudomliga i bilder, riter, tankar och ord. Tron på Gud/gudar och försöken att avbilda gudomen har utmärkt den tänkande människan - *homo sapiens* - genom hela hennes historia och är i dubbel mening arketypiskt.

Att göra sig en bild av det gudomliga är naturligt och legitimt. Att en sådan bild antar mänskliga drag är också naturligt, eftersom vi saknar andra referensramar än just de mänskliga.

Hela Bibeln är fylld av sådana bilder. Sedan begynnelsen hör de den kristna traditionen till. Ända sedan Jesus målade upp både bröllop, fiske och vingårdar som bilder för Guds rike. Ända sedan Paulus använde sig av liknelsen om fröet och vetekornet för att kunna berätta om livet, det eviga.

Inom kristendomen har Gud och gudsbilden i snart 2000 år blivit föremål för diskussion och reflexion. Frågorna om vem Gud är, hurdan han är och hur han uppenbarar sig utgör något av själva *substansen* i den äldsta kyrkans skrifter. Diskussionen om gudsbilden är central i de apostoliska och efterapostoliska skrifterna, inte minst i de nytestamentliga böcker som bär Johannes' och Paulus' namn. Frågorna om Guds väsen och uppenbarelseformer diskuteras med frenesi av den gamla kyrkans ledande teologer.

Vill vi tala om det outsägliga - i ordets egentliga mening! - är alltså bilderna vårt enda sätt formulera oss. Lyssna på Dan Anderssons bildspråk när han vill "uttrycka det absolut uttryckslösa":

Vid en snäckbesållad havsstrand står en port av rosor tunga,
däri vilar multna vraken och de trötta män få ro.
Aldrig hörda höga sånger likt fiolers ekon sjunga
under valv där evigt unga barn av saligheten bo.

Faran är inte att vi *använder* bilder: det är en nödvändighet. Faran uppstår när vi *blandar samman* bild med verklighet. Att vi tror att våra bilder, bildspråk och metaforer inte är svaga mänskliga försök och hjälplinjer utan att bilderna faktiskt *är* den kristna verkligheten.

Den judiske överrabbinen Morton Narrowe formulerar det så i en intervju i Svenska Dagbladet (20/10 1989):

Kristendomen gjorde tidigt ett fruktansvärt misstag säger överrabbinen. De kristna omvände världen men världen kunde inte tänka i abstraktioner. Därför formulerades tron i fasta formler, i bilder som var konkreta, i formler som inte fick ifrågasättas.

...

Det är detta som är kristendomens svårighet i dag, man sitter där med frysta former, konkreta, nedtagna till förnuftets nivå. Men under seklernas gång har människan lärt sig tänka abstrakt. Och dessa nya människor som söker Gud idag, ja de stöts bort av formen, det bestämda, det primitiva.

Problemet som Narrowe tar upp är detsamma som vi oupphörligt stöter på. Många tänkande människor har det svårt i vår kyrkliga värld. Inom samfunden möts de alltför ofta av förenklade och banala trosutsagor, eller av snåriga teologiska system och trosframställningar.

I tomrummet mellan det alltför banala och det alltför sofistikerade försvinner allför många. Den fromma jargongen är inte längre trovärdig, lika lite som sofistikerade teologiska tankebyggnader.

Många lämnar gudstjänster, predikningar eller fromma böcker och samtal lika tomma som när de kom.

Den intellektuella nöden är djup i trons och kyrkans värld. Och väldigt mycket beror på sammanblandningen av bild med verklighet. Som när vi tror att himlen ser ut som i Dorés familjebibel - eller helvetet som på Mäster Lilliedahls takmålningar i Öckerö gamla kyrka.

Det är samma sak när våra vaga mänskliga försök att uttrycka Det Uttryckslösa får karaktären av fasta dogmer och teologiska system. Det är då alla bibelord (t o m i översättning) blir Guds eviga och oföränderliga. Trots att vi vet att massor av fakta i tidigare predikningar och katekesundervisning helt enkelt kom att försvinna eller förändras genom en så enkel åtgärd som en ny bibelöversättning.

Det är när man *blandar samman* bild med verklighet som man kan disputerar i årtal om detaljer, formuleringar och enskildheter i alla tros-sammanfattningar och bekännelser som har kommit till under årtusendena. Den splittring som har sprängt sönder våra kyrkor beror till stor del

på olikheterna i bildspråket. Det är också därför som mystiker inte kan motsäga varandra - som man brukar säga - oavsett konfession:

Mystikern kom tillbaka från öknen.

Berätta för oss hurudan Gud är, bad man.

Men hur skulle han någonsin kunna beskriva vad han upplevt i sitt hjärtas djup? Kan Gud uttryckas i ord?

Till slut formulerade han ändå en utsaga, om än ytterligt otillräcklig och vag, men han hoppades ändå att den skulle locka en eller annan att själv söka erfarenheten.

Men man tog fasta på *utsagan*. Man gjorde en helig text av den. Man tvingade den på andra såsom ofelbar lära. Man tog på sig stora vedermödor för att sprida den i andra länder. Några gav till och med sina liv för den.

Men mystikern sörjde. Kanske skulle han tigit?
(ur "Lyssna till fågelns sång")

Inom kristen tro finns traditioner där man inte alls har velat använda sig av bilder, varken i målningar eller ord. Dit hör den strikta tillämpningen av det gammaltestamentliga bildförbudet som fortfarande upprätthålls inom fr a den reformerta världen. De s k bildstriderna under olika kristna epoker (framför allt på 700- och 800-talen) hänger direkt samman med bildförbudet.

Inom mystiken finns en riktning som brukar kallas *via negationis*, "den negativa teologin" eller "vägen". Benämningen hänger samman med att man inte vill använda några mänskliga bilder alls om Gud. Man talar om honom i "icke-kategorier": Gud är icke-ond och icke-god. Han saknar egenskaper och kan inte formuleras i bilder. Såsom 1300-talsmystikern Eckehart talar man t o m om Gud som "icke-vara": han är alltså inte - om man med detta utgår från existens i mänsklig mening.

Mästaren vände sig till lärjungen:

Om du är införstådd med att du ingenting begriper kan du gå in i verkligheten med öppna ögon. Den som vet och förstår för mycket, kan aldrig tränga in i Det Fördolda. Vet du att du ingenting vet och förstår du att du ingenting förstår, är du öppen för det ofattbara och det utsägliga. Då kan du söka dig mot landet som icke är, bortom och bakom allt vad du begriper, ser och hör.

Lärjungen suckade.

Herre, jag förstår inte vad du säger!

Mästaren log.

Det är en god början, min dotter, svarade han.

Den negativa teologin är den yttersta mänskliga konsekvensen av tron att Gud är bortom och bakom alla mänskliga tankar och föreställningar:

Det jag älskar, det är bortom, och fördolt i dunkelt fjärran,
Och min rätta väg är hög och underbar!
Och jag lockas mitt i larmet till att bedja inför Herran:
Tag all jorden bort, jag äga vill vad ingen, ingen har.
(Dan Andersson, Omkring tiggarn från Luossa)

11.

Diskussionen om tro och bild hänger nära samman med *verklighetssyn och kunskapsteori*. Utgångspunkten för hela mitt resonemang är att det finns en bortomliggande ("transcendent") verklighet som vi som människor aldrig fullt ut kan nå fram till. Den är ouppnådd, utsäglig, ofattbar.

Detta är den kristna verklighetsbilden. Jag vidhåller detta trots kritiken mot mitt herdabrev för att jag inte tar tillräcklig hänsyn till den "immanenta" gudsnärvaron (Gud i vardagen, Gud mitt ibland oss, Gud i lidandet osv). Jag vidhåller samma kristna verklighetsbild trots kritiken att jag inte skulle ha tagit tillräckligt stor hänsyn till nyare teologiska utvecklingslinjer, typ sekulariseringsteologi eller feministteologi.

Jag menar att sådan kritik rör sig på ett helt annat plan än på det fundamentala, basplanet. Den söker upp och förutsätter en förment motsats mellan en transcendent verklighetssyn och Guds närvaro i världen.

Han kom till Mästaren i de kringvandrande asketernas dräkt. Och han talade de kringvandrande asketernas språk.
I årtal har jag sökt Gud. Jag har lämnat mitt hem och sökt honom överallt där han påstås vara: på berqstoppar, ute i öknen, i klostertystnaden och i de fattigas hyddor.
Och har du funnit honom? frågade Mästaren.
Nej, det vore lögn att påstå. har du?

Vad skulle Mästaren svara? Kvällssolen fyllde rummet med sina gyllene strålar. En svärm sparvar kvittrade i banyanträdet. Långt bortifrån vägen hördes sorlet av trafiken. En mygga varslade med sitt surr att den tänkte sticka... Och ändå kunde denna man sitta där och påstå att han inte hade funnit Gud, att han fortfarande sökte efter Gud.

Efter en stund reste han sig och gick besviken sin väg. Han skulle söka någon annanstans.
(ur "Lyssna till fågelns sång")

I själva verket handlar den kristna tron om att motsättningen mellan Den Oändligt Avlägsne och Den Oändligt Närvarande inte längre exis-

terar. Just detta är inkarnationens under: att Gud, den outsäglige, plötsligt talar, tilltalas och omtalas, att Gud, den osynlige, plötsligt blir synlig.

Att vi plötsligt kan ta med våra händer och röra vid den ouppnådde.

Att Gud är ofantligt mycket mera, mycket större, än vår mänskliga erfarenhet, intellektet och referensramen: det är den självklara kristna verklighetsuppfattningen.

12.

Den kristna kunskapsteorin hänger självklart samman med verklighetssynen. Utgår man från Gud Bortom, Bakom, Innanför, Över och Under all mänsklig erfarenhet och allt det skapade: då blir vår kunskap aldrig mera än ett "styckverk" (1 Kor 13:12, numera ändrat till "begränsad"; bibelversen är f ö en utmärkt illustration till diskussionen om gudsbilden). Nu är den sanna gudomliga verkligheten oåtkomlig för ord, förnuft och sinnen, våra kommunikationsmedel. Vi lever i tro, utan att se (2 Kor 5:7). Först i en annan tillvaro, en annan verklighet, ska vi få uppleva Bredden, Längden, Höjden och Djupet.

En sådan verklighet och en sådan kunskap kan aldrig formuleras i fysikaliska lagar eller i kemiska, matematiska och geometriska formler. Den kan varken beskrivas, mätas eller vägas. Åtkomligt för mänskliga och vetenskapliga empiriska undersökningar, modeller, forskning och beskrivningar är bara utanverket.

Kanske inte ens *detta* kan förstås och beskrivas utifrån mänskliga och naturvetenskapliga infallsvinklar.

Självklart kan en diskussion om kristen verklighetssyn och kunskapsteori bli hur omfattande som helst. Min uppgift är inte att gå in i en sådan diskussion. Här och nu vill jag bara peka på hur intimt synen på verkligheten, kunskapen och Gud hänger samman: ytterst är ju Gud både Verklighetens och Kunskapens ursprung och sammanfattning.

Men utgår man från premisserna att den gudomliga verkligheten är bortom all mänsklig erfarenhet och all förnufts- och sinneskunskap, så blir bilderna och analogierna det enda och det självklara. Och samtidigt förstår man hur oändligt viktigt det är att skilja mellan verklighet och bild.

13.

Tron på den outsäglige, oändlige Guden bortom och bakom allt vad vi kan säga eller tänka har alltid inneburit teologiska problem och faror. Dit hör den ängsliga frågan: hur ska *jag* som människa kunna komma i kontakt med denna ofantliga verklighet? Dit hör också risken att gudsge-

menskapen försvinner i en allmän panteism, en sorts opersonlig gudom i och över allt och alla.

Sådana utmaningar och problem har den kristna tron brottats med i alla år. Nya bilder, nya formuleringar och nya modeller har hela tiden skapats för att den oändliges och den ouppnåddes Närvaro ska kunna bli tydlig och möjlig att formulera.

Det 2000-åriga kristna svaret på alla sådana frågor och utmaningar är detta att Gud själv blev människa - inkarnationens under. Jesus Kristus, sann Gud och sann människa, är trons lösning på det olösliga, föreningen mellan de absolut oförenliga världarna. Det är detta som är själva undret, den ofattbara och unika lösningen:

Gud bor i ett ljus, dit ingen kan gå,
Gud kan vi ej se och inte förstå.
Men Gud kommer hit,
han vill vara här.
Så blir han ett barn som Maria bär!
(Margareta Melin, sv ps 605:1)

Först när Gud verkligen framstår som ouppnåelig och outsäglig, blir inkarnationen det stora undret. Ytterligheterna betingar varandra.

Då är Gud Den Absolute, Universums och Kosmos höge, ofattbare härskare. Och samtidigt det lilla människobarnet, den lidande och gråtande människan.

Det är den paradoxen som gör Gud till Gud och Kristus till Jesus. Som gör inkarnationen till det största av under: detta att Gud blev människa. Ett under som varken ord eller bilder någonsin kan täcka in.

14.

Problemkomplexet kring gudsbild, verklighetssyn och vår möjlighet till faktisk kunskap är väsentligt när det gäller det kristna evangeliets trovärdighet och möjlighet att tas emot. Ändå finns det förvånansvärt lite teologisk reflexion kring detta centrala problem, allra minst i Sverige. Åtminstone inte i sådan form att diskussion och reflexion alls kan nå ut utanför de teologiskt sakkunnigas väggar.

Man får hoppas på en ändring.

Samtidigt är det viktigt att betona, att reflexionen kring Gud, gudsbilden, verkligheten och kunskapen sannerligen inte bara är en intellektuell sysselsättning. Bättre än i den akademiska teologin har denna reflexion och diskussion tagits tillvara inom liturgin, inom konsten, psalmen och poesin.

Men både inom teologi, konst och dikt behövs det *mycket* mer uppmärksamhet kring gudsbild och verklighet. Kanske är en av nycklarna

till Dan Anderssons stora folkliga popularitet att han lyckades formulera problemen och frågorna så att människor känner igen sig?

15.

Den kristne naturvetaren Stefan Edman skriver, att "poesin" idag är den kanske bästa och mest relevanta vägen att beskriva den moderna världsbilden. Poesin rör sig ju med bilder och metaforer, och den moderna världsbilden är enligt Edman så obeskrivbar och utsäglig att den bäst beskrivs i just symboler.

Kanske kan motsvarande sägas om teologin? Är det lättare för diktare och konstnärer än för teologer att återge den kristna verkligheten för dagens människor?

I mitt herdabrev fick jag anledning att gång på gång gå tillbaka till psalm och poesi för att illustrera den kristna tron på Gud och bilderna av honom.

Intressanta exempel är de många alluderingarna till och citaten från Paulusordet från 1 Kor 2:9 ff: "Vi tala... vad intet öga har sett och intet öra har hört och vad ingen människas hjärta har kunnat tänka, vad Gud har berett åt dem som älska honom". Det är ett kärt bibelställe för psalmförfattare och poeter:

Hört haver intet öra
Och intet öga sett
Den fröjd som Gud vill göra
Dem riket är berett.
De skola ohöjt skåda
Guds majestät och ljus.
Oändlig frid skall råda
i deras Faders hus.
(1937, 592:3)

En variant finns i Laurinus' himlapsalm:

I himmelen, i himmelen
en sällhet du berett,
som intet öra hörde än
och intet öga sett,
ej njuten av ett dödligt bröst,
ej sjungen av en dödligs röst,
o Herre Sebaot...
(sv ps 169:5)

Samma Pauluscitat används "positivt" av Natanael Beskow i hans vår- och pingstpsalm från 1919 (sv ps 162:3):

Vad intet öga spanar,
vad intet öra hör,
vad ingen tanke anar
när Anden hjärtat rör,
ur djupen uppenbaras
från höjden stiger ner:
Guds hemlighet förklaras
och tvivel är ej mer...

Det som människan inte kan förstå eller uppleva med sina sinnen: om detta får hon alltså insikt genom Guds Ande: också detta en tanke som präglar framför allt Paulus- och Johannesskrifterna i Nya Testamentet.

Och Dan Andersson:

Och den allra högsta sången, den sjöngo de efteråt, och fast jag inte begrep ett ord, jag brast i en hejdlös gråt -
det var utanför alla hjärtan och en stjärnbana framför allt vett -
det var vad intet öra hört och intet öga sett...
(ur "Gillet på vinden", Svarta Ballader)

Just Dan Andersson är mycket intressant att studera när det gäller gudsbild, gudstro och verklighetssyn: jag har gjort det utförligt i andra sammanhang. Hans ambition är dubbel. Först och främst kritiserar och parodierar han den fundamentalistiska, mänskliga guden och gudsbilden,

Du minns väl den gamle guden?
Han som amman trodde på -
(ur "Tiggars-Stinas middagssång").

Samtidigt bröt han radikalt med den antropomorfa bild av Guds utseende och känsloliv som han fann i samfundsfremheten. Den guden var ett verk av människor - en *avgud*: "Din gamla Gud, han hör bara denna världen till han med. Han är en gammal grym officer, som dom har placerat allra högst opp, människorna. Det är därför att han är en människa, som han ställer till så mycket förargelse".(ur "De tre hemlösa", 1918)

För Dan Andersson är Gud bortom och bakom allt mänskligt. Den andliga världen går inte att föreställa sig med förnuft och tanke. En sådan av intellektet framställd tillvaro blir bara en ny värld, "som liknar en biografföreställning av denna, fast bara för barn... I denna värld eller nästa - vad sådant låter dumt, denna och nästa - vi kan ju inte tänka oss denna nästa utan att kopiera den efter denna jord..." (ur "David Ramms arv", 1919).

Verkligheten "bortom" och "bakom", bortom "blommorna och sången", har sitt främsta uttryck i dikten "Omkring tiggarn från Luossa":

Det jag älskar, det är bortom och fördolt i dunkelt fjärran
och min rätta väg är hög och underbar.

Och jag lockas mitt i larmet till att bedja inför Herran:
"Tag all jorden bort, jag äga vill vad ingen, ingen har!"

Kristen litteratur är fylld av "det eviga nyckelordet *bortom*", som Bertil Lauritzen formulerar det. Han räknar upp en rad svenska sekelskiftesförfattare med kyrklig eller frikyrklig bakgrund, som alla kände "behovet att relatera senare upplevelser till sin barnatro i strävan att finna ett hållbart svar på de eviga frågorna". En viktig länk i deras sökande var just "det eviga nyckelordet *bortom*", den mystiska längtan efter att bottna i existensen. Detta "bortom" det mänskliga, det jordiska återfinns överallt i den klassiska mystiken - som hos den numera så berömda Mäster Eckehart, en av Dan Anderssons viktigaste lärofäder:

"Vår Herre är uppstånden till himmelen över allt ljus och över människornas förstånd och alla begrepp. Den som således blir höjd över allt ljus når enheten. Därför säger Sankt Paulus: "Gud bor i ett ljus dit ingen kan komma..."

Andra svenska diktare med samma inriktning är Pär Lagerkvist, Gustaf Fröding, Hjalmar Gullberg, Bo Setterlind och Gulli Michanek. Och, förstås, Johan Olof Wallin.

Litteraturvetaren Bertil Lauritzen har i en undersökning visat på de stora likheterna mellan Dan Andersson och den unge Pär Lagerkvist. Båda var ungefär samtida, men Dan Anderssons diktning avbröts tidigt av döden, medan Lagerkvist fortsatte sitt författarskap långt in i ålderdomen. Lauritzen hämtar ur Pär Lagerkvists produktion fram en direkt "kopia" till Dan Anderssons tigger-dikt:

Jag vet, att bortom det jag dunkelt anar
finns nya ting, mer sällsamt underbara
än de jag höll förundrad i min hand.
Jag vet. Och jag är rik som ingen.
Jag håller i min hand de gåtfullt vissa tingen,
och deras bröder vänta mig i dolda land.
(ur "Kaos", 1919)

Ett annat exempel: i sin bok om Ahasverus, den evigt vandrande juden, ställs samma problematik på sin spets. Det heliga existerar, verkligen, trots allt - men bortom "människoinbillningens alla missfoster", all helig bråte, t o m "bortom gudarna":

Bortom gudarna, bortom allt som förfalskar och förråar det heligas värld,
bortom all lögn och förvriddning, alla förvridda gudaväsen och människoinbillningens alla missfoster, måste det finnas någonting oerhört som är oåtkomligt för oss. Som genom alla våra fåfänga försök att infånga det visar hur oåtkomligt det är för oss. Bortom all helig bråte måste det heliga själv finnas, trots allt. Det tror jag, ja det är jag förvissad om.
(ur "Ahasverus död", 1960)

Rent allmänt är alltså diskussionen om gudsbild och verklighet viktigare för våra stora diktare än för våra teologer. Och entydigheten är stor: Gud, det gudomliga, existerar bortom den mänskliga tankens och sinnenas begränsningar. Allt annat är självbedrägerier! Också den "negativa teologin" har flera företrädare inom svensk poesi, exempelvis hos Viktor Rydberg, Dan Andersson, Pär Lagerkvist och Hjalmar Gullberg, allra tydligast kanske hos Lagerkvist.

Gustaf Fröding ägnar sig med stor lidelse åt samma diskussion om gudsbild och verklighet. Framför allt gäller det diktsamlingen "Graalstänk", utgiven 1898 i den stora sjukdomens skugga:

Jag avskyr Gud, betraktad såsom pater,
och hatar tanken, att ditovan hunna,
ej man och kvinna mer, men munk och nunna,
vi skola sjunga eviga kantater.
Jag avskyr änglar, om med stela later
de träda mot mig kyliga och tunna
likt dessa Dygder, som i tider svunna
gjorts till personer på en klerkteater...

"Klerkerna" har alltså förminskat och förmänskligat det heliga, till "personer på en klerkteater". I diktsviten "Gud?" kommer samma kritik tydligt fram:

Om Gud är till, vad är han?
den vetande give mig svar.
Det samma namnet bär han
som fordomdags han bar.
Mig synes dock,
fast samma namn vi stamma,
att samma rock
ej alltid täckt detsamma.

Eller:

Att vara är ej en gestaltgud
med mänskligt personliga drag,
en Herre ej alltid en Alltgud
och ande ej alltid ett jag...

"Det eviga nyckelordet Bortom" klingar också hos den tidige Hjalmar Gullberg:

Bortom berg och mörka vatten
lever någon som behöver mig.
Som en tjuv om natten
skall han komma över mig.

Jag skall ryckas upp från grunden
och bli träffad såsom av ett sting.
Men om tiden och om stunden
vet jag ingenting.

När det sker och han är framme,
han vars blotta glans förbränner mig,
är jag icke mer densamme
som ni känner mig.
(ur "Att övervinna världen", 1937)

16.

Många diktare har alltså brottats med frågan om gudsbild och verklighet. De flesta har gjort halt vid upptäckten att Gud som de har mött honom i den kristna traditionen är en människoskapelse, en mänsklig bild, och att den gudomliga världen är en "biografföreställning av denna, fast bara för barn". De menar att Gud/den gudomliga verkligheten finns *bortom* allt det, bortom människors tankar, ord, föreställningar och sinnesförmimmelser.

Den som har gått längre och djupare (ur kristen synvinkel sett) är psalmförfattaren Johan Olof Wallin. Stora delar av sin teologiska diktning ägnar han åt problemet hur den oändligt avlägsne kan komma oss så oändligt nära. Det betyder att Jesusgestalten och inkarnationen spelar en central roll hos Wallin, på ett sätt som saknar motsvarighet hos de diktare som har nämnts tidigare.

Men frågan börjar i samma märkliga Bortom: Gud, den oändligt avlägsne, höge, store - hur ska jag, ett människokryp, komma i relation till honom:

Din väldighet, ditt majestät,
ditt underfulla råd
jag såg i solens höga fjät
och gräsets minsta tråd.

Dock låg för mig den mening skymd,
ditt hjärta jag ej fann,
och i en mörk, oändlig rymd
jag som ett stoft försvann.
(Sv ps 63:4,5)

Eller:

Tanken sig ej reda mäktar
Ur det mörker, som mig höljer,
Viljan vacklande försmäktar

I den vanmakt, som mig följer,
Och vad hjärtat eftersträvar
Av mitt samvet förevises.
Mellan liv och död jag svävar,
Mellan jord och himmel slites...
(1937, 45:2)

Ett bärande motiv i hela Wallins psalmdiktning är att finna vägen, bron, mellan den höge, avlägsne, oändlige och outsäglige Guden och människorskans enkla värld.

Lösningen är Jesus Kristus, som förmedlar den oändliga Visheten och Sanningen. Men också Nåden, Försoningen och Frälsningen:

Ned i dödligheten stiga
Nåd och sanning och försoning
Och det fromma hjärtat viga
Till Guds Helge Andes boning.
Sig med människonaturen
Herrens härlighet förenar,
Och Guds Son, av kvinna buren,
blir det offer, som oss renar.
(1937:45:6)

Inkarnationen är det stora, ofattbara undret. Jesus blir bron mellan Det Outsägliga och Det Närvarande, mellan Den Oändligt Visets Råd och människans tafatta bilder:

Ej av världens vise kändes
den oändligt Visets råd...

Men:

...Kristus kom, och dagen tändes,
full av sanning och av nåd.
(Sv ps 34:2 - jfr 1 Kor 1:21-25)

Så löper motiven samman: det oändliga och det ändliga, det bortomvarande och det närvarande, den oändligt Vise och människans ynkliga tankeförmåga. Allt knyts samman i Jesu person: i Guds Son, av kvinna buren.

I Wallins stora himmelsfärdpsalm (Sv ps 159, oförstörd i 1937:125) är verkligheten osynlig och ouppnåelig. Men också till det oändligt avlägsna fjärran, genom skyar och ofantliga avstånd, är Jesus Vägen, Föregångaren:

Till härlighetens land igen
jag ser dig, Jesu, fara
men jag på jorden måste än

en gäst och främling vara.
Långt från mitt hem jag vandrar här.
Mitt sällskap sorg och möda är.

Långt från min Faders hus jag går,
Ack Herre, huru länge?
Men dit mitt öga icke når
min ömma bön sig tränge.
Min suck, osäglig, innerlig,
skall dela skyn och hinna dig...

Hos Wallin är alltså Jesus Bron mellan den oändligt avlägsne och den oändligt näre, mellan det oändliga och det ändliga, mellan den eviga världen och den synliga.

I Jesus får den osynlige ett ansikte. Han blir synlig, uppnåelig. I honom går evighetens sol upp över jordiska lundar. Så stilla att mitt öga kan uthörda hennes sken:

Vänligt över jorden glänser
strålen av ett himmelskt hopp.
Stilla inom tidens gränser
evighetens sol går opp.
Ack, så stilla att mitt öga
hennes sken fördraga må
och Guds dolda råd förstå.
(Sv ps 34:1)

Mer genomreflekterat än hos någon annan svensk teolog och diktare jag känner till har Wallin byggt samman den outsägliga gudomliga världen med vardagens människor, trons, kampens och sökandets. Byggstenen är Jesus Kristus - och det innebär också att inkarnationen har en ofantlig betydelse för Wallin. Samtidigt som han betonar Guds outsäglighet som en verklighet långt bortom alla mänskliga ord och bilder, blir Jesus den enda sanna gudsbilden, *imago Dei*, Guds bild och ansikte på jorden.

17.

När det gäller gudsbilden intar Wallin en särställning bland våra psalmförfattare genom att han teologiskt-medvetet har problematiserat och arbetat sig igenom själva grundproblematiken om förhållandet mellan gudstro, gudsbild och gudsverklighet. Men på ett annat plan innehåller vår psalmskatt ett bländande fyrverkeri av gudsbilder. Här bara några enkla exempel: i övrigt skulle frågan om bild och verklighet i våra psalmer och andliga sånger kunna bilda underlag för en eller flera doktorsavhandlingar.

"Ein festes Burg ist unser Gott", skrev Luther, "vår Gud är oss en väldig borg...". Ett enkelt exempel på hur gudsbilderna varierar med tiden och med olika epokers trygghetssymboler. "Klippa, du som brast för mig" och "Här en källa rinner" är två välkända anglosachsiska 1800-talspsalmer med olika bilder.

"Herren är min herde god" - en självklar och enkel bild. Som så många andra gudsbilder bygger den direkt på Bibeln. "Du sanna vinträd, Jesus Krist", är en annan.

Ett speciellt problem är de många fadersbilderna i psalmboken: "Som sig en far förbarmar", "Fader, du vars hjärta gömmer", "En Fader oss för-
enar" osv. I vår egen tid försöker man ju bryta den gudomliga mansrollen och fadersbilden. Att Gud skulle vara av manligt kön upplevs som en mänsklig projektion, en reminiscens från ett patriarkaliskt samhälle.

Speciellt problematiskt är detta eftersom pappan för många barn har fått symbolisera respekt, auktoritär uppfostran och bestraffning. Mamma tröstar, när barnet har fått stryk av pappa (mera förr än nu, förstås). Om det nu är *modern* som står för trygghet och för närhet och fadern för bevakning och bestraffning - och samtidigt vår gudsbild bär så många manliga, faderliga drag - vad säger detta om våra relationer till Gud. Men visst finns det ansatser till en kvinnlig/moderlig gudsbild: det gäller inte minst vår småländska psalmförfattare Lina Sandell. För henne bar Gud, som inte minst Ragnar Värnon har utvecklat, moderliga drag: "Bred dina vida vingar..." - kycklingmamman som beskyddar sina ungar. "En moders hjärta" som Lina Sandell skrev, tvingades hon av konvensen byta ut mot "en faders hjärta". Samma moderliga kvinnliga gudsbild finns ju också - utanför psalmboken - hos en annan Växjöstiftare, Pär Lagerkvist. Det är Gud/modern som vårdar sig om sina förlorade söner - fadern finns knappast alls med i sammanhanget:

...ett brev ifrån min gamla mor
med skrift så darrhäft stor...

Det hade hastat natt och dag
utan att vila för att jag
långt borta skulle veta det
som är av evighet.

Än mera slående är analogierna i "Nu vänder mor sitt bibelblad".
Precis som modern i skymningen sitter Gud med Livets Bok uppslagen
och "tänker milt på sina barn":

och deras vägar där de går
hon blid förstår...

Så satt måhända vid sin bok
inunder stjärnehimlens dok
så mången gång ock Herren själv

Allsmäktig Herren själv...

Men när hans visdom syns för stor,
då sitter han som du nu, mor,
så mild och god i skymningen
och vilar ut i den.

Då tänker han på sina barn,
och all hans visdom syns som flarn
emot hans kärleks stilla fred
som dit sig sänker ned...

Så kan man kartlägga och diskutera gudsbilderna i vår psalmdiktning ur både teologiska, historiska, sociala och könsmässiga kategorier. Vilka härliga uppgifter väntar inte framtidens hymnologer!

18.

I herdabrevet har jag listat olika bilder i psalmboken för den gudomliga verklighet vi brukar kalla himlen. Dit hör äldre bilder som "En herrdag i höjden", "Vid evighetens brunnar står livets träd i blom", "En evig högtidssal", "Hem, hem, mitt kära hem", "De strålande salar", "I hamn", "Mitt hemlands stränder", "Min faders hus", "Där livets träd i blomma vid ljusets källa står" och "Han har öppnat pärleporten".

Men en ny tid och en ny psalmdiktning har skapat nya bilder: "En mörklagd hamn", "En dag och stjärnor växer ur hans famn", "En kust som jag aldrig har sett" - eller Olov Hartmans bild av Guds rike som målet för en flygresa:

Tid - det är skapelsens färd
mot ett land där allt förenas.
Alltings trängtan. Ett fågelstreck.
Guds rike är nära.

Fallande vingar och nu
bådar tecknen slut på resan.
Töcknen delas, vi nalkas Gud.
Hamn glimmar i natten.

Se - där är staden, ett mynt
gömt i natten, efterletat,
mål för resa i tid och rymd.
Dit vallfärdar stjärnor.

Så växlar bilderna av Gud och den gudomliga verkligheten med tider och miljöer. Det sker i förkunnelsen - tänk bara på Pastor Jansson! Det

sker - för många alltför omedvetet! - i liturgin, där bilderna av det oändliga gestaltas i handling och i riter. Allra tydligast sker det kanske i psalm och kristen poesi som rent substantiellt bygger på bild och metafor.

Enligt kristen verklighetsuppfattning når vi här i tiden inte längre än till bild och metafor när vi vill uttrycka det uttryckslösa och förkunna Den Outsäglige. Ännu ser vi en gåtfull spegelbild; då ska vi se ansikte mot ansikte. Ännu är min kunskap begränsad; då ska den bli fullständig som Guds kunskap om mig (1 Kor 13:12).

För mig framstår frågan om gudsbild, gudstro och gudsverklighet som något av det mest väsentliga i trons värld - och därmed teologins. Jag beklagar att man från teologiskt håll i så liten utsträckning har uppehållit sig vid detta, i varje fall på ett sådant sätt att det kan bli till praktisk nytta för människorna i vårt land och våra församlingar.

Därför hoppas jag också att enkla reflexioner som de här ska kunna bidra till annorlunda och mera tillgängliga samtal kring något av det mest väsentliga vi har att tala och forska kring.

ANFÖRD ELLER ANTYDD LITTERATUR

Aulén, Gustaf, Dramat och symbolerna (1965, med senare nyutgåvor).

Aulén, Gustaf, Kristen gudstro i förändringens värld. 1967.

Bergstrand, Göran, En illusion och dess utveckling. Om synen på religion i psykoanalytisk teori. 1984.

Bergstrand, Göran, Gud Fader i ett faderlöst samhälle. 1987.

Hellström, Jan Arvid, Den allra högsta sången. Kring Dan Anderssons tro och diktning och om annan religiös lyrik. 1981. (Dan Andersson-Sällskapets Skrifter. 15.)

Hellström, Jan Arvid, Den hemlighetsfulla sången (i: Jan Arvid Hellström, red, Den hemlighetsfulla sången. 2 uppl 1990).

Herbert, A G, Liturgy and Society. London 1935.

Kieffer, Margareta, Gud till sin avbild (Signum 1, 1992).

Larsson, Bo, I många gestalter... Några tankar kring Gud i modern svensk skönlitteratur (Wallinsamfundets skriftserie. 30, 1992.).

Larsson, Bo, Närvarande frånvaro. Frågor kring liv och tro i modern svensk skönlitteratur. 1989.

- Lauritzen, Bertil*, "Bortom det jag dunkelt anar" (Kyrkohistorisk årsskrift, 1990).
- de Mello, Anthony, S J*, Lyssna till fågelns sång. 1989.
- Mitchell, Leonel L*, The Meaning of Ritual. Paulist Press, New York 1977.
- Pannikar, Raimundo*, Worship and Secular Man. Orbis Books, New York, 1973.
- Rizzuto, Maria*, The Birth of the Living God. Chicago & London 1979.
- Sandahl, Dag*, Sann myt. 1990.
- Sundén, Hjalmar*, Religionen och rollerna. 1959.
- Sundén, Hjalmar*, Människan och religionen. 1964
- Wikström, Owe*, De ofrånkomliga orden. 1982.
- Åkerberg, Hans*, Omvändelse och kamp. 1975.
- Åkerberg, Hans*, Kamp och kris. 1983.
- Åkerberg, Hans*, Diktaren och arvet. Några Dan Andersson-studier. 1985 (Dan Andersson-Sällskapets Skrifter. 19.).

Summary

To all appearances it is a simple question, but theologians, artists, poets, and philosophers have, for thousands of years, been discussing and analyzing the question of the relationship between picture and reality. In many passages in the Bible there are bans on pictures - and also on confusing picture and reality. The Old Testament ban on producing pictures of God has led to both Judaism, Christian creeds, and Islam having refused to have the picture of God reproduced. Paul puts emphasis against our visualizing "... that the deity is like an image in gold or silver or stone, shaped by human craftsmanship and design" (Acts 17:29, and other Bible texts). For more than a hundred years, the so-called iconoclasm split up the Eastern Church on account of antagonism on the question of pictures of God, the One Inexpressible and Pictureless. As to the rest, in the big church traditions one has stressed the demands that the use of pictures must be accompanied by a strong underlining of picture and reality being separated.

The same goes for mental pictures; notions which human beings make of and about God with the help of thoughts, words and ideas. It does not primarily concern the outer, so-called, anthropomorphism: we are all aware of the fact that God does not look like a human being. But, pictures do easily stay on in peoples consciousness that God has a spiritual life like a human being, i.e., a picture of God with a human beings mentality and character. In mysticism one has at times been so much afraid of this confusion that one refuses to speak of God in positive categories: God is non-good, non-evil, lacks existence in the human sense, etc. This *via negationis* meets us everywhere in Christian mysticism, and also in modern literature and poetry, as, e.g., in Dan Andersson who characterizes one of his great poems as "an expression of the absolutely expressionless". In Sweden poets and authors have, on the whole, more consciously than present-day theologians been working on this complex of problems.

This essay discusses the complex of problems, exemplifies and lays down general outlines and hints to continuing theological work on this burning question which, according to the thesis of the essay, has exercised a strongly negative influence on peoples attitude to the belief in God and the reality of God, just by confusing picture and reality.